

*Неледва Н. В.,
к.ю.н., доцент кафедри кримінального права,
процесу та криміналістики
Міжнародного гуманітарного університету*

ВІДНОВНЕ ПРАВОСУДДЯ ЯК СПОСІБ РОЗВ'ЯЗАННЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО КОНФЛІКТУ

Анотація. Обговорюється проблема розв'язання кримінально-правового конфлікту засобами відновного правосуддя.

Ключові слова: кримінально-правовий конфлікт, конфлікт, відновне правосуддя, медіація.

Постановка проблеми. Забезпечення прав суб'єктів кримінального процесу, зокрема їх реального захисту на досудовому слідстві — являється важливим напрямком гуманізації у сфері кримінальної юстиції. Так, статтею 3 Конституції України встановлено, що утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави. Особливої гостроти та актуальності на сучасному етапі розвитку законодавчого забезпечення права на ефективний захист набувають питання, примирення з метою відновлення та захисту прав потерпілих від злочину в ситуації конфлікту з особою яка вчинила злочин.

Англійський філософ і соціолог Г. Спенсер вважав конфлікт невід'ємним явищем в історії суспільства та стимулом соціального розвитку [1].

Конфлікт — це постійний супутник нашого життя. Проблема регулювання кримінально-правового конфлікту виходить із можливості впливати на причини конфліктної ситуації, певним чином спрямовувати його в русло, де є можливість досягнення примирення або порозуміння між сторонами конфлікту.

Визнаючи універсальність і постійність конфліктів у суспільстві, не можна вважати що конфлікт є неминучим в той формі, в тих масштабах, в яких він виступає. Вірним є визначення неможливості уникнення всіх конфліктів, але це не означає, що не можна уникнути жодного з них. Проблеми регулювання соціальних конфліктів походять із можливості вплинути на причини конфліктної ситуації, певним чином спрямовувати протікання самого конфлікту, для того щоб використовувати його результати, або подолати негативні наслідки. Питання про регулювання конфлікту — це самостійна проблема. Дослідники вважають, що регулювання конфлікту є найбільш раціональним підходом до нього. Не завжди можна уникнути відкритого зіткнення, але завжди слід

намагатися уникнути надмірної шкоди, занадто великої розплати за невідконтрольний розвиток конфлікту.

Злочин, злочинна поведінка, що є виявом інтересів правопорушника, суперечать інтересам суспільства і його окремих громадян. Протириччя злочинних і суспільних інтересів у багатьох випадках виливається в протистояння інтересів злочинця (злочинців) і конкретної особи (групи). Злочин, де є потерпілі — конкретні особи, як правило, створює конфліктну ситуацію або прямий міжособистісний конфлікт [2, 28].

Позитивний вплив ідей відновного правосуддя на сторони кримінально-правового конфлікту, є безумовним, адже за допомогою його засобів можна досягти більш високого рівня задоволення потреб потерпілого, а саме задоволенням результатами розгляду справи, зменшити рівень рецидиву, підняти рівень довіри громадян до системи кримінального правосуддя.

Аналіз останніх досліджень та виокремлення нерозв'язаних проблем. На жаль, в сучасній кримінально-процесуальній літературі недостатньо сучасних фундаментальних наукових розробок, пов'язаних з проблемою регулювання відновного правосуддя, що негативно впливає на їх розвиток, на формування договірної кримінальної юстиції. Значний масив принципів питань правового регулювання вказаних відносин не одержав вирішення у нормотворчій практиці та належного висвітлення у теоретичних дослідженнях, що обумовлено не розробленістю доктринальних засад регулювання компромісних відносин і не сприяє стабільності їх правового регулювання та використання на практиці, не дозволяє визначити належне їм місце у системі кримінально-процесуального права, виявити критерії й чітко відмежувати від суміжних правових конструкцій, встановити характер взаємозв'язку із суміжними правовими конструкціями. Формування науково обґрунтованих засад вирішення наведених проблем сприятиме адекватному нормативному регулюванню вказаних відносин.

Викладення основного матеріалу. Сьогодні, процеси за допомогою, яких здійснюється вирішення

конфлікту між жертвою злочину та правопорушником повинні привертати до себе увагу, оскільки суди не завжди спроможні якісно виконати завдання, які стоять перед ними. Вивідним вказаного стає втрата довіри суспільства до представників влади, які неспроможні відновити порушені охоронювані права та виконати мету покарання — перевиховати правопорушника, запобігти злочині.

Відновне правосуддя є перспективним підходом до реакції держави на злочин та його наслідки, до розв'язання кримінально-правового конфлікту у межах кримінального процесу.

На жаль, цього неможливо досягти за допомогою використання карального підходу боротьби зі злочинністю, який Україна успадкувала від радянських часів, згідно ст. 2 Кримінально-процесуального кодексу України, яка встановлює завдання кримінального судочинства, а саме, щоб кожний хто вчинив злочин був притягнутий до відповідальності. Але, Кримінальний кодекс України передбачає, що покарання має на меті не тільки кару, а й виправлення засуджених, а також запобігання вчиненню нових злочинів як засудженими, так і іншими особами. Відновне правосуддя має великий потенціал для вирішення провідного завдання кримінальної політики держави, а саме, запобігання вчиненню нових злочинів засудженими та іншими особами. Відновний процес спрямований не тільки на покарання, а також на залагодження стосунків, відновлення спокійної атмосфери в суспільстві та повернення правопорушників до нормального життя. Судовий вирок не в повній мірі задовольняє інтереси потерпілого, останньому не менш важливо почути осмислене вибачення правопорушника, і розуміння того, що він скоїв. Злочинці мають можливість побачити у жертвах реальних людей, осмислити скоєне, висловити розкаяння і просити вибачення. Встановлення консенсусу, який відповідає інтересам усіх задіяних в конфлікті сторін не менш важливе, ніж постановлення вироку ім'ям держави.

Держава взяла на себе обов'язок по переслідуванню та покаранню правопорушника, проте, потерпілий, його інтереси залишаються неперіоритетними. На противагу каральному, відновний підхід орієнтований на потерпілого, сприяє тому, щоб правопорушник усвідомив свої дії та прийняв відповідальність по виправленню наслідків цих дій. Відновний підхід передбачає соціальну відповідальність, а не кримінальну [3, 7].

Діюча в Україні система правосуддя, спрямована виключно на змагальність сторін, а не на співпрацю, однак часто змагальність виключає можливість подальшої нормалізації відносин між сторонами. Нільс Крісті у своїй роботі «Конфлікти як власність» доходить висновку, що держава

«вкрала» у громадян самим вирішувати свої конфлікти. Діюча сьогодні модель правосуддя у центрі уваги розмістила державні інтереси, а інтереси жертви злочину залишились не на першому місці. Українська система правосуддя, не надає потерпілому можливості позбутися статусу «жертви», людина продовжує жити з цим переживанням. Концепція відновного правосуддя розвивалася на основі стародавньої практики розв'язання конфліктів у різних народів, а також на християнських цінностях та традиціях. В. Землянська виділяє найбільш поширені форми відновного правосуддя, та класифікує їх за трьома категоріями: медіація між потерпілим та правопорушниками, конференції та кола правосуддя. Слід наголосити на тому, що практика впровадження відновного правосуддя відрізняється в залежності від форми, тоді як принципи та мета для кожної форми, є однаковими [4, 7].

Враховуючи те, що Рада Європи у 1999 році прийняла Рекомендацію «Про медіацію у кримінальних справах», щоб сприяти країнам учасникам у питаннях становлення або подальшого розвитку практики медіації [5, 12]. Далі Європейський Союз в 2001 році прийняв рішення «Про становище жертв злочинів у кримінальному судочинстві», у відповідності до якого до 22 березня 2006 року кожна держава — учасниця ЄС повинна була у своєму законодавстві закріпити можливість проведення медіації (одна з форм відновного правосуддя) у випадках вчинення злочинів. Економічна та Соціальна Рада ООН 24 липня 2002 року прийняла Резолюцію «Про основні принципи використання відновного правосуддя у кримінальних справах», яка закликала держави — учасниці ООН розробити стратегії та політику спрямовану на впровадження відновного правосуддя [6].

За підтримки Верховного Суду України та Міністерства юстиції України з 2003 року в Україні відновне правосуддя успішно розвивається. На сьогодні реалізація програм відновного правосуддя здійснюється у багатьох регіонах України. Застосовуються різні механізми передачі справ на медіацію — їх передають судді, прокурори, служби у справах дітей, тощо. Завдяки позитивним результатам оцінки цього проекту, а також запровадженню правових реформ, як складової процесу євроінтеграції, Міністерство юстиції України розробило законопроекти, спрямовані на закріплення програм відновного правосуддя у законодавстві України [4, 18].

Висновки. На завершення слід наголосити, що є мінімум два шляхи вирішення цієї проблеми: удосконалення традиційного провадження по кримінальним справам та створення різних процесуальних конструкцій, які являються

альтернативними кримінальному переслідуванню. В першому варіанті, які б покращання не приймалися до провадження, потерпілому від злочину приходится ще раз страждати, коли йому приходится з'являтися до органів розслідування та суду, приймати участь у слідчих діях, звертатися за допомогою до адвокатів тобто терпіти моральний та матеріальний збиток і т.п. Разом з тим, основною метою повинно бути не необхідність покарання за злочин, а *відновлення прав особи, яка потерпіла від злочину*. Тобто потерпілому необхідно повернути його права повноправного учасника спору, рішення якого повинно реально впливати на процесуальний розвиток кримінальної справи. Одним із таких напрямків вирішення даного питання являються договірні компромісні правовідносини в кримінальному процесі.

Література:

1. Радугин А. А. Социология. Курс лекций : учеб. пособие для вузов / А. А. Радугин, К. А. Радугин. — 2-е изд., перераб., доп. — М. : Центр, 1996.
2. Юридическая конфликтология / А. Д. Бойков, Н. Н. Варламова, А. В. Дмитриев, О. Л. Дубовик [и др.] ; отв. ред.: В. Н. Кудрявцев. — М. : Изд-во ИГиП РАН, 1995. — 316 с.
3. Зер Х. Введение в восстановительное правосудие / Х. Зер // Вестник восстановительной юстиции. — 2000. — № 1. — С. 2-10.
4. Землянська В. В. Відновне правосуддя у кримінальному процесі України : посібник / В. В. Землянська. — К. : Видавець Захаренко В.О., 2008. — 200 с.
5. Розвиток медіації в Україні. Польсько-українська співпраця : зб. статей / Наук. ред. І. А. Войтюк. — К. : Арт-бюро, 2004. — 189 с.
6. Див. : <http://www.commonground.org.ua>

Неледва Н. В. Восстановительное правосудие как способ разрешения уголовно-правового конфликта

Аннотация. Обсуждается проблема решения уголовно-правового конфликта средствами восстановительного правосудия.

Ключевые слова: уголовно-правовой конфликт, конфликт, восстановительное правосудие, медиация.

Nelevda N.V. Restorative Justice as a way to decision of the criminal-legal conflict

Summary. Discusses the problem of decision of the criminal-legal conflict through rehabilitation of justice.

Key words: criminal legal conflict, conflict, restorative justice, mediation.